

«Я живу, тому що мене любили, я люблю, щоб інші жили» - Любов Лоріашвілі

Розмовляла Ірина Шемечко

Якщо людина прийняла важливе та свідоме рішення прийняти дитину у власну сім'ю, їй потрібно пройти певні етапи до моменту, коли дитина з'явиться у новій родині. Спочатку потрібно звернутись до Служби у справах дітей за місцем проживання, зібрати певний пакет документів та пройти навчання для майбутніх батьків-усиновителів чи прийомних батьків, для кращого розуміння дитини, яка проживала в інституційних закладах, яка мала травматичний досвід у житті. Як краще батькам подружитись з дитиною, зрозуміти її потреби, з такими важливими порадами та досвідом поділиться психолог Київського міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді Любов Лоріашвілі.

Яке головне завдання підготовки прийомних сімей та ДБСТ?

Найголовніше, щоб батьки, вирішуючи прийняти дитину в родину, робили це усвідомлено, а не емоційно чи надихнувшись прикладом інших, на зразок: хтось виховує прийомну дитину, і я можу. Щоб вони зрозуміли особливості дитини, яку хочуть прийняти в сім'ю.

Таке рішення приймають різні люди і з різних причин, наприклад, хтось втратив дитину й хоче замінити її іншою. Тому важливо зрозуміти й усвідомити сам процес прийняття дитини, свою роль у ньому, відповісти собі на питання «хто я?» - опікун, прийомний батько, усиновлювач, чи, можливо, я ще не готовий до участі в цьому процесі. Тобто дуже важливо прийняти свідоме рішення щодо прийомного батьківства. Це і є мета нашої підготовки прийомних сімей.

Навчальний курс проводиться для кандидатів у сімейні форми виховання аби кожен із них зрозумів особливості дитини, пережив їх, «пропрацював» можливі власні болючі моменти.

Які ресурси потрібні, щоб прийняти таке рішення й зрозуміти, що ти можеш прийняти дитину в сім'ю?

Ресурси можуть бути різні. Це і компетентність батьків, які мають знання, навички та досвід, що допоможуть виконувати їм функції прийомних батьків. І особиста історія, і сімейне оточення кандидатів, і ті, хто їх підтримує чи надихає, і спеціалісти в тій громаді, на території якої вони проживають. Ресурс може бути внутрішній та зовнішній. Буває, людина ще не до кінця «пропрацювала» всі моменти внутрішньо, але я знаю, що за місцем її проживання є хороші спеціалісти, які можуть допомогти цій сім'ї і нададуть, за потреби, ресурси. А є так, що внутрішнього ресурсу багато, але людина живе там, де спеціалістів мало, або вона, зважаючи на особливості характеру, не звернеться за допомогою, - і тоді нестача зовнішньої допомоги може відштовхнути дитину, закрити родину від оточення. Ресурси – таке поняття, яке треба узгоджувати із самою сім'єю, наприклад, «що Ви будете робити, якщо...» Під час навчання багато хто сам переглядає власні ресурси. Сам собі відповідає на питання: «А чи я впораюся з дитиною, яка має досвід крадіжок? Чи не відштовхнуть мене мої близькі, чи зрозуміють? Чи зможу я прийняти дитину, яка пережила фізичне насилля? Чи я готовий з цим працювати? Чи готовий прийняти двох і більше дітей?»

Ресурси – це те, що я маю, вмію, знаю.

Мотиви можуть стати для людини ресурсом?

Що таке мотив? Це те, що підштовхує мене задовольнити власну потребу. А потреби бувають різні, зокрема, бути батьком чи мамою, допомогти комусь, передати свою майстерність чи досвід, захистити дитину чи допомогти конкретній знайомій мені дитині. Мотивом може стати думка, що я настільки вже дорослий, але самотній, що можу прийняти когось у своє життя. Нема добрих чи поганих мотивів, є мотиви, які не шкодять дитині або шкодять їй.

З якими труднощами часто стикаються батьки прийомних сімей і ДБСТ?

Перш за все це неправильне власне уявлення про сам процес. Батьки мають очікування, з якими вони наче впоралися, але коли в сім'ю приходять дитина, ці очікування відновлюються.

Труднощі в тому, що батьки не готові себе побачити такими, якими вони є насправді. А прийомна дитина часто «вивертає» їх, дає їм змогу зрозуміти, у чому їхня слабкість, а в чому сила. Самі батьки кажуть: «Я тепер знаю, який я звір, знаю, що він у мені живе, і розумію, що мені треба його приборкати». Труднощі пов'язані й зі змінами, які чекають на батьків: вони стають іншими, і, можливо, не готовими до цього.

У нас були випадки, коли батьки з прийомних сімей втрачали роботу через прихід дитини в сім'ю. Вони планували, що міне 2-3 місяці, дитина швиденько побіжить до школи, і можна буде повертатися на роботу. А дитина до школи не бігла, не хотіла залишатися там сама, і людина звільнялася з роботи, бо була впродовж року з дитиною вдома, тобто ставила хрест на професійній кар'єрі, яку багато років вибудовувала.

Ідеться про те, що інколи батьки щось втрачають, але доволі часто й набувають нових навичок, знань, і знаходять новий сенс життя. А буває, що не проходять точку кризи – і вирішують повернути дитину. Після цього в їхньому житті нібито нічого не змінюється, але це тільки «нібито». Насправді, складно жити людям, які повертають дитину. Вони ніколи про це не говорять, хто більш відкритий, каже, що очікують осуду. Але їх нізачо осуджувати, вони приймали рішення зважено, правильно, можливо дещо емоційно, проте не впоралися самі з собою, а не з дитиною.

Що найважливіше можуть дати прийомні батьки у вихованні дитини?

Вони можуть дати родину, сім'ю, а це все. Наші діти дуже не захищені. Якщо у світі тварин малюк народжується і вже за дві години може сам побігти й знайти їжу, то людське дитинча на таке не здатне. Воно саме не виживе, воно – соціальна істота, йому потрібні дорослі, батьки, які зможуть захищати та скеровувати. ***Прийомні батьки – це ті люди, котрі дають відчуття фізичної та психічної безпеки, при якому дитина усвідомлює: я в безпеці, про мене хтось подбає. Це відчуття, яке дає можливість падати на коліна й вставати, бо є люди, для яких ти важливий.***

Я дуже люблю вислів: «Я живу, тому що мене любили, я люблю, щоб інші жили», - це, напевно, і є девіз прийомного батьківства.

Виховний процес складний, особливо, коли виховуєш дітей, які вже прийшли в сім'ю зі своїм непростим життєвим досвідом, своїми певними потребами.

Скажіть, будь ласка, як прийомним батькам визначити, що можна змінити в поведінці дітей, виховуючи їх, а що вже не зміниш, бо це - вплив генетики?

Дуже люблю міфи про гени, тому що на них можна списати все, що не захотіли зробити батьки (мінати власні очікування, поведінку тощо). Коли є власна біологічна дитина, докладаєш до її виховання максимум зусиль, бо вона твоя, її не можна повернути назад у пологовий. А от коли приходить прийомна, з'являється думка: якщо щось піде не так, то можу її повернути, бо як десь узяв, то й туди віддам.

Коли говорити про гени... Гени - це всього лише 50% від процесу зростання людини, це те, як дитина сприймає інформацію, як може фізично розвиватися, це тип нервової системи, різні реакції на певні ситуації. Якщо мама чи батько розуміють це, то інші 50% виховного впливу будуть вдалимими. Скоріш за все, батькам складно впоратися зі соціальною історією, пережитою дитиною, з її травматичним досвідом. А буває, що цей травматичний досвід дитини зачіпає власний досвід батьків, ними не пропрацьований, і вони не хочуть або бояться з тим зіткнутись, - легше все списати на гени. Тоді батьки кажуть, що зробили все... А що саме? Тут треба конче деталізувати відповідь на питання для того, щоб батьки самі подивилися, чи справді все зробили, чи є ще якісь варіанти?

Для мене, коли батьки говорять про гени, це визнання того, що вони не захотіли бути батьком чи матір'ю для дитини, відчули, що потрібно докладати чимало зусиль, витратити багато часу, власних ресурсів для того, щоб щось змінилося. Мінати поведінку дитини можна, але її складно змінити, якщо нема стосунків із дитиною.

Трапляється, батьки приходять із ультиматумом: або забирайте дитину, або хай вона завтра міняє поведінку. Коли вже з'являються ультиматуми, це означає, що батьки налаштовані на те, щоб повернути дитину і шанс щось змінити - 1%.

Багато людей не наважується приймати у свою сім'ю дітей із інтернату чи дитячого будинку через певний страх перед генами, страх, що дитина може повторити вчинки біологічних батьків. Що їм порадите?

У соціумі досі побутують міфи про ген проституції, ген алкоголізму, ген наркоманії, ген убивць... Насправді ж було проведено багато досліджень і доведено, що таких генів нема. Щодо алкоголю, ми можемо говорити, що в людини висока або занижена чутливість до нього. І якщо приймаюча сім'я не практикує щоденного вживання алкоголю, то дитина й не навчиться ним зловживати. Ми можемо формувати ставлення дитини до алкоголю.

Якщо говорити про дитину, батьки якої вживали наркотики, то перш за все треба зрозуміти, що вона здорова. Так, дитина перебувала під дією наркотиків під час того, як мама виношувала її, але після народження вона, зазвичай проходить програму Детокс – і стала здоровою, у неї нема потягу до наркотиків.

Якщо в дитини нема контакту з батьками, якщо вони знецінюють її, не приймають її історію, то вона може знайти для себе такий вихід, особливо, коли чула, що біологічні батьки чимось зловживали, і, як слухняна дитина, почне вживати, наприклад, наркотики, а якщо не дуже слухняна дитина, то через протест теж може почати вживати наркотик.

Щодо «гену вбивць»... Багато людей пройшли через різні війни, але їхні діти не є вбивцями. Хтось може сказати, що на війні мусиш виконувати обов'язок, але ж убиваєш... Вбивцею може бути й людина, яка усвідомлює потребу захищатися. Мало людей є, які вмотивовані вбивати... Це ті, хто має проблеми з розвитком мозку, з ними працюють інші фахівці. Якщо батьки дитини вбивці, це не означає, що вона буде вбивцею.

Те ж стосується й проституції. Дівчатка зі сімей зі складними життєвими обставинами більше вразливі до залучення до проституції, проте це не означає, що їхні діти будуть проститутками. Можливо, для жінки проституція була єдиним засобом для виживання, і вона використовувала його, щоб прогодувати дітей.

Вищезазвані міфи однозначно є перешкодою для сім'ї при прийманні дітей. Інші історії розповідають про те, що прийомні діти приходять у сім'ю, щоб когось убити й забрати нажите, що вони всі розбещені, що, як виростуть, будуть невдячні. Ми ж розуміємо, що біологічні діти теж можуть бути невдячними, убивцями, залученими до проституції, неспроможними опиратися алкоголю чи наркотикам. Але...

Що Ви порадите батькам, як пояснювати дітям про вчинки їхніх біологічних батьків? (Алкоголь, наркотики, вбивства, крадіжки...)

Знаєте, головне в цьому не оцінювати особистість батьків, а говорити саме про вчинок. Нам, дорослим, що турбуються про прийомних дітей буває важко не гніватися на біологічних батьків за те, що вони скоїли відносно дітей, яких ми прийняли та любимо.

Що має відчувати дитина відносно біологічних батьків, про яких кажуть погані речі? Дитина народжена ними, то якщо ми говоримо, що вони погані то тоді і дитина погана. Я не закликаю говорити про них виключно добре або ідеалізувати їх. Я говорю про те, що ми можемо говорити виключно про наше ставлення до їх вчинків. А оцінювати їх як особистість може тільки дитина.

До того ж треба враховувати вік дитини для того, щоб розповісти її історію життя або відповідати на її питання щодо минулого чи поведінки батьків або інших дорослих, які турбувалися про дитину до Вас.

Гарною підтримкою в цьому може бути книга авторів Б.Кіфер та Д.Скуллер «Как рассказать правду усыновленному или приемному ребенку».

Які є рекомендації для ПС, ДБСТ щодо того як правильно підтримувати зв'язок між біологічними родичами і прийомною сім'єю дитини?

Перш за все необхідно знати чи бажає дитина підтримувати стосунки з біологічними родичами чи ні. Родичі це не тільки біологічні мати та батько, а й брати та сестри, бабусі та дідусі, тітки та дядьки. Важливо також розуміти про можливі шляхи щодо підтримки стосунків (дзвінки, листування, зустрічі тощо), щоб обрати саме ті, які не шкодять дитині.

Прийомним батькам слід пам'ятати, що дуже часто діти хвилюються за своїх біологічних батьків, або тих хто піклувався про дитину раніше, і тому може підвищуватися рівень тривоги та готовність бігти від Вас до них.

Зустрічі, особливо перші мають проводитися на нейтральній території. Перед зустріччю необхідно, щоб спеціаліст ЦСССДМ* чи ССД** провели зустріч з біологічними родичами щодо їх фізично-емоційного стану. Прийомним батькам слід познайомитися з біологічними родичами особисто, до зустрічі вже разом з дитиною.

Важливо проговорити правила проведення зустрічей зі спеціалістом, а він в свою чергу з біологічними родичами. Наприклад, про час та день, що можуть робити та де це буде

відбуватися, що з собою можуть приносити біологічні родичі, хто може бути присутнім на зустрічі крім прийомних батьків, спеціаліста, дитини та біологічних родичів тощо.

Однак, якщо зустрічі шкодять психічному або фізичному стану дитини то їх слід завершити, саме для цього необхідний спеціаліст під час зустрічі (спостерігає та аналізує що відбувається з дитиною). Однак, виходячи з інтересів дитини, якщо контакт з родичами йому важливий то можна перейти до режиму телефонних дзвінків, листування, скайп- зустрічей, до поки стан дитини не покращиться, або він не скаже, що готовий до зустрічей.

В питанні підтримки стосунків дитини з біологічними родичами треба йти за дитиною: якщо потребує цього – то слід докласти всіх зусиль, щоб це було, але враховувати вплив цього на дитину; якщо не бажає цього, то не тиснути на дитину, просто зібрати всю інформацію та контакти біологічних родичів та зберігати їх до моменту коли це стане потрібним.

Справді є багато стереотипів щодо дітей з інтернатних закладів. Що робити прийомним батькам чи батькам ДБСТ, які потерпають від цих стереотипів суспільної думки?

Будувати систему підтримки. Батькам можна гуртуватись у групи, підтримувати один одного, популяризувати сімейні форми опіки. Приходити до школи й доносити думку про те, що в них є така дитина і вона живе в цій громаді. Дитина, яка втратила біологічну сім'ю, має почувати себе в безпеці там, де проживає. Це в майбутньому гарантуватиме безпеку громади.

Школа, соціальний працівник, служба у справах дитини – це частина команди підтримки, кожна людина, яка живе поруч із нами, теж є членом такої команди.

Популяризація сімейних форм виховання допоможе сформувати в суспільстві позитивну думку про прийомні сім'ї. Будь-кого з нас може спіткати біда. Хто ж тоді прийме нашу дитину? Тож чи можна знецінювати тих, хто вирішив прийняти дитину в родину, готовий бути терапевтом, адвокатом для цієї дитини цілодобово? Чим більше дітей будуть жити в сім'ях, а не в закладах, тим нижчим буде рівень кримінальних правопорушень, тим менше суспільство витратитиме коштів на утримання тюрм і колоній.

Сім'я – це єдине місце, де може жити дитина. Сім'я, яка повинна виконати всі свої функції: соціалізувати, виховувати, турбуватись, зростити дитину, яка потім самостійно зможе жити в соціумі, мати власну сім'ю, бути корисною людям і державі, платячи податки.

Що потрібно зробити для того, щоб прийомних сімей ставало більше?

Має бути якісна підготовка таких сімей. На жаль, зараз вона не є якісною через короткотривалість самої програми з підготовки (це може бути лише 4 дні).

Якщо сім'я проходить курс із підготовки прийомних батьків, то його повинні пройти і чоловік, і жінка парою, адже потім саме ця пара мусить зрозуміти, що відбувається з дитиною, усвідомити її особливості, вміти реагувати на них. Для того, щоб цього навчитися, потрібен час: люди отримали інформацію, прожили її, наклали на власний досвід, пропрацювали якісь навички і вирішили – з цим ми впоралися, рухаємося далі. Коли є час на рефлексію, на відпрацювання отриманої інформації, то справді можна прийняти правильне свідоме рішення, не емоційне, а виважене.

Ми в Києві запрошуємо на такі навчання прийомних батьків, усиновлювачів, опікунів, які прийняли маленьких дітей або дітей з інвалідністю чи підлітків і мають свої позитивні історії.

Вони з власного досвіду розказують, що з такими дітьми можна жити, мовляв, ми впоралися - і ви зможете! І тоді кандидати в сімейні форми виховання приймають виважене рішення. У нас і зараз є така ситуація: батьки пройшли навчання на усиновлення, прийняли дівчинку 6 місяців (вона народилась недоношеною, в неї були кисти в мозку). Вони отримали свідоцтво про усиновлення разом із діагнозом дитини - ДЦП чотирьох кінцівок і не відмовились від дівчинки, хоча при усиовленні такий діагноз не був встановлений. Зараз шукають реабілітаційні центри, різні можливості для лікування дитини. У них і думки не було відмовитись від неї, вони розуміли, що якщо стали на цей шлях, вирішили бути батьками саме цієї дитини, то це як квиток в один бік. Я радію, що в цієї дівчинки є люблячі батьки, які зроблять все, аби поставити її на ноги. Вони мали час усе зважити, переоцінити, вони чули історії про те, що іноді вже вдома виявляються діагнози дітей, або, навпаки, були в дітей діагнози, а при правильній діагностиці й лікуванні знімалися.

У нас є ще одна тема журналу – це мотивація та самооцінка дитини. Часто батьки говорять про те, що дітей нічого не цікавить, їх складно мотивувати, складно з їх самооцінкою.

Сім'я є першим чинником, який формує самооцінку дитини.

Що таке самооцінка? Це те, що я сам про себе думаю. А я формую думку про себе, опираючись на те, що про мене кажуть люди, яким довіряю - найближчі та значимі. І якщо протягом певного проміжку життя таких значимих дорослих у дитини не було, то самооцінка її занижена. Дитина відчуває, що весь світ проти неї, бо вона погана, що щось із нею не так, бо хороших дітей не залишають у закладах. Діти самі себе у всьому звинувачують, і тільки батьки, які бачать особливості дитини, можуть звертати увагу на те, що вона робить дуже добре, хвалити її за це, тоді в неї зростає внутрішня мотивація, з'являється потреба отримувати схвалення, бути почутою, побаченою, вона хоче повторити те, за що її похвалили, аби знов пережити приємні відчуття. Тільки батьки можуть зробити це, тому що вони вибудовують стосунки з дитиною, бачать зміни, прогрес. Іноді звичайне: «Синочку, ти ще вчора цього не вмів, а сьогодні вмєш, а завтра зробиш ще краще», - дає дитині крила, мотивує її удосконалюватися. Вона розуміє, що батьки поруч і завжди підтримають.

Самооцінка має дві функції: захисну й регуляторну. Захисна – це та, яка дає нам можливість виживати навіть тоді, коли хтось каже, що нічого в нас, невдах, не вдається. Коли стикаємося з негараздами, невдачами, ми не здаємося, а знову й знову пробуємо досягти бажаного. Захисна функція самооцінки формується ще тоді, коли дитина вчиться ходити, ми її не хапаємо щоразу на ручки, а навпаки, кажемо: « Ти зможеш, дивись, як гарно все тобі вдається!»

А регуляторна функція дає нам змогу визначити, на що людина може претендувати, на що вистачить її знань і навичок. Наприклад, оголосили конкурс: одна дитина піде на нього впевнено, а інша скаже, що не зможе перемогти. Хоча буває, що дитина, яка зголосилася піти на конкурс, має недостатньо знань, але вона вірить у себе, бо мама з татом у неї вірять. Тобто, самооцінка є важливим важелем у нашому житті, вона дає нам можливість відчувати себе захищеними і водночас претендувати на щось більше, краще.

Багато батьків скаржаться, що діти нічого не хочуть. За цим «не хочуть» може стояти страх.

Не всі діти легко проходять етап зародження ініціативи (це 3-6 років). У цей період вони хочуть щось наслідувати, щось робити. У закладах для цього нема можливості, у кризовій сім'ї вони можуть ще й отримати ляпаса, бо лізуть куди не слід. Як наслідок, дитина розуміє, що вона безрука, нічого не може, ні на що не впливає, у неї все не так, за все її карають, і будь-

яке нове діло, нові знання викликають у неї опір. За цим стоїть страх. І тут має працювати батьківська підтримка: «Я бачу твої вагання, твій страх, але я тут, поруч із тобою. Це не страшно. Спробуймо». Але все треба робити маленькими кроками. Інколи батьки хочуть записати дитину на спортивну секцію і вже відразу відправити на чемпіонат. Насправді чемпіонатові передує щоденна складна робота не лише дитини, а й батьків, які мають мотивувати, підтримувати, хвалити за успішні ситуації, яких дитина не розгледіла і розчарувалась у собі.

Тобто, за чимось новим стоїть страх: дитина ніколи цього не пробувала, якщо це їй не вдасться, чи не розчаруються в ній батьки? Дитиною керує думка - краще нічого не робити, ніж зробити щось погано.

Батьківство – це мистецтво, креатив, як і вимагають натхнення. Які Ви слова підібрали б для натхнення прийомних батьків?

Бути батьками складно, але цікаво, сумно, але й весело. Не слід у батьківстві забувати про себе, про те, що ви – люди, чоловік і дружина, і маєте інфікувати своїх дітей любов'ю й пристрастю до життя. Турбуйтеся про себе, бо це важливо, інколи проводьте час із чоловіком чи дружиною наодинці, без дітей. Коли діти бачать добрі стосунки між подружжям, вони стають благополучними.

* Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді

** Служба у справах дітей